

He Pūrongo nā te
te tari o te Toihau Hauora, Hauātanga
me ōna Ratonga Tautoko

No 2, Tihema 2004

HDC Pānui

Te āta kawē kōrero mō ngā aituā e te hunga pāpāho

I tana Pūrongo ā-tau mō te tau 2003/04, i whakaputaina ki te iwi nui tonu i te Wenerei te 20 o Oketopa, ka whakapuaki whakaaro te Toihau mō te āhua me te whakarite i te wā tika mō te whakapaoho a te hūnga pāpāho mō ngā whakapae me ngā aituā i roto i te manaakitanga hauora. Ahakoa e mihi ana ia ki ngā mahi nui, ki ngā mahi takatika a te hūnga pāpāho ki te whakapaoho kōrero mō te kounga o ngā mahi manaakitanga hauora, ka kī ia ko te mea nui ko te tōkeke me te tūtika o ngā kōrero. Engari he rerekē te titiro a ngā rōpū nei, ko ngā kaikawē kōrero tērā, ko ngā tākuta tērā, ko ngā kiritaki tērā, he wehe kē te titiro a tēnā, a tēnā. Hei tūhura i ēnei tirohanga, hei whakapiki i te māramatanga ki te hōhonutanga o ēnei kaupapa, hei whakatairanga hoki i ngā mahi kawē kōrero tōtika, i whakatūria e te Toihau tētahi wānanga i haere mai ai ētahi kanohi o ngā rōpū whai pānga, tae noa ki ngā kaikawē kōrero o ngā niupepa, o ngā reo irirangi, o ngā pouaka whakaata, ngā tākuta, ngā kiritaki, ngā rōpū whakahaere, ngā kaiwhakahaere hauora, ēnei katoa i huihui mai ki te whakawhitihiti whakaaro mō te kaupapa nei.

E rua ngā take matua mō te hūnga haere ki te tākuta: te rapu whakautu ki ā rātou pātai mō tētahi wāhanga manaaki i a rātou i pā ai tētahi raruraru, me tō rātou hiahia kia kua tētahi atu e aituā anō. Ko te nuinga kāore e hiahia ki te 'pānui kōrero ki te ao katoa' mō ngā āhuatanga i pā ki a rātou, kei noho rātou hei paki mā te ngutu o te tini. Ko te nuinga hoki o ngā kiritaki ratonga hauora kua roa rawa e totohe ana kia whakatauria ā rātou take, mā roto i ngā huarahi e hāngai ana mō aua whakapae, kātahi

anō ka mauria ā rātou take ki te hunga pāpāho, arā, hei huarahi whakamutunga. Kia haere mai ētahi o te iwi whānui ki te hunga pāpāho me ā rātou take, ka kitea i ngā tūhuratanga tuatahi, kāore i te rawaka te taunakitanga tautoko i ngā whakapae.

He iti noa iho ngā whakapae ka kīia 'ka eke' ki te taumata tika, e whakapaohotia ai. E tautoko ana ngā tākuta i ngā huarahi arotake i te teitei o ā rātou mahi, me te whanonga tākuta. Ahakoa rā, mā roto i ēnei huarahi me haere ngā tikanga arotake, ā, he tauhōu tonu ēnei ki ētahi tākuta. Kua waia noa iho tātou ki ngā tikanga o ēnei rā, he 'whakapuaki hē', e whakaputaina ai ngā aituā hei raruraru ā-pūnaha, kāore e utaina tētahi hē ki ngā kaiwhakarite takitahi. He nui ngā mātauranga ka hua mai i te taha, e taea ai te whakapakari i te pai o te manaakitanga hauora. Ahakoa tēnei, kei te tūpato tonu ētahi tākuta ki ngā tikanga o te wā e kī nei ētahi 'me whakaingoa, me whakapae, me turaki mana'. Nā konei kua kore ētahi tākuta e whakaae ki te hora i ngā pārongo e tika ana, ka ngaro pea te pūataata o te titiro a te iwi ina whakatauria ngā āwangawanga o te hunga haere ki ngā ratonga hauora, i ngā wā o te raruraru. Ko tēnei kore e hiahia ki te hora pārongo te take o te manawapā o ngā kiritaki ina rapu whakautu rātou, koinei hoki pea te take mō te huri ki te hunga pāpāho, me te kaha o te hunga pāpāho ki te hura i ngā pūtaka o te kaupapa, me te rapurapu ko wai hoki te hunga nāna tētahi mahi.

Ko te take matua mō ngā kaikawē kōrero mō te hauora: mehemea he whakapae mō te ngoikore o ngā mahi manaaki hauora, he

Ko Tania Thomas, rātou ko Rae Lamb, ko Robin Youngson, ko Ron Paterson, ko Bill Garden me ētahi atu o te hunga i te hui

Ko Professor Phil Bagshaw

aha te wā tika kia whakaarahia ki mua i te aroaro o te iwi whānui? He āwangawanga kei tūkinotia ētahi atu mehemea kei te ngokore te mahi manaaki, kei te hē rānei te whanonga? Ki te titiro a te hunga pāpāho, ko te oranga o te iwi whānui te mea nui rawa atu, nā reira e tika ana kia mōhio te iwi ki ngā āwangawanga mō ngā mahi a tētahi tākuta, kia tika ai te whiriwhiri tākuta pai mō rātou. Mehemea kāore te tākuta nāna taua tūrora e whakaingoatia, ka anga atu ngā whakapae ki ngā tākuta katoa. I ngā wā ruarua noa e whakaingoatia ai ngā kaiwhakarite hauora, ka mahara tonu ngā kaikawe kōrero me ngā etita ki ngā taumata mahi teitei e tika ana mā rātou, me ngā ture e pā ana ki te pānui hē me te ngautuarā. Ka mahi rātou kia eke ki ngā mātāpono o te pono, te pai me te tūtika i ā rātou tuinga, engari kāore rātou e kaha ki te whakangāwari i te ohonga o te iwi ki ā rātou kōrero. Ahakoa ko wai te tākuta mehemea e mea ana ia kāore i tika ngā kōrero a te hunga pāpāho mōna, ka taea e rātou te whakatakoto whakapae ki mua i te Press Council.

He ōrite ngā whakaaro o te katoa, ko te nuinga o ngā whakapae mō te manaakitanga hauora i ahu mai i te hē o te whakawhitiwhiti kōrero ...

I kitea i roto i ngā whakawhitiwhitinga kōrero ētahi o ngā tauwhāinga o te tiaki i te painga mō ngā kiritaki, o te noho haumaruru o te iwi whānui, o te tiaki i te ingoa pai o tētahi tākuta, me te hiahia kia ako mai i ngā hapa o tēnei rā, kia pai ake ai ngā manaakitanga hauora o āpōpō. Ko te kaupapa i hokia tonutia e te hui, kia whakapikia te pai o ngā whakawhitiwhiti kōrero i waenganui i ngā wāhanga katoa. I ōrite ngā whakaaro o te katoa ko te nuinga o ngā whakapae mō te manaakitanga hauora i ahu mai i te hē o te whakawhitiwhiti kōrero, ā, ko te nuinga o ngā rarururu e kōrerotia ana, ka taea te whakatikatika mā te whakapakari i ngā mahi whakawhiti kōrero 'i te tuatahitanga,' arā, i ngā tūtakitanga a ngā kaiwhakarite hauora ki ngā tūrora, i waenganui hoki i ngā kaiwhakarite hauora. Te tikanga kia rapua he tikanga pakari e mōhio ai tētahi ki ngā kōrero a te tangata ki a ia. Tētahi, kia roa ake hoki ngā tūtakitanga, otirā me tino pēnei i te rāngai tūmatanui. Mā roto i ngā rarururu nei, e whakaatatia ana e ngā aituā, ka whai wāhi ngā rōpū tākuta ki te tū ake ki te whakamārama i ngā take nunui, ki tā rātou titiro. Ka taea hoki e rātou te kauwhau tikanga hou, whakarerekētanga rānei e pai ake ai te noho haumaruru o te iwi whānui, me ngā wāhi mahi o ngā tākuta takitahi e whakarite nei i ngā ratonga hauora.

Ka mihi nui a ADNET ki a Stacy Wilson ka whakatau hoki i a Lewis Rātapu

Tēnei a Advocacy te tuku i a Stacy Wilson, Kaiwhakahaere o ADNET (Advocacy Network Services Trust) kia wehe atu i a mātou. I uru mai a Stacy ki te ratonga e whitu tau ki muri, i te tau 1997. Kua noho ko Stacy tētahi o ngā poutokomanwa o te hanga ratonga mō te puku o te wheke me te Upoko o Te Ika-a-Māui, e mihi nui nei e te iwi. Étahi o ngā tino mahi i tōna wā hei kaiwhakahaere, ko te mahi tahi ki ana kaimahi pukumahi, e ngākau-nui nei ki ngā mahi tautoko tūrora, he piripono ki te mahi

i ngā wā katoa, ā, ko tētahi atu tino mahi ko tāna whakahoutanga i te ratonga tautoko tūrora i te tau 1999, i whānui kē atu ai te rohe o ADNET.

E ai ki a Trina Miller, te kaiwhakahaere tuarua o ADNET, he kaiwhakahaere whai-mana a Stacy ki ana kaimahi katoa. He tino kaiwhakahaere atawhai, tautoko, whakarongo ki ana kaimahi, ā, he rite tonu te kaingākau me te piripono ki tō āna kaimahi."

Kua whakatūria a Lewis Rātapu e te poari o ADNET hei Kaiwhakahaere hou. Ka tīmata tōna tūranga i te marama o Hānuere 2005. Nō Rongomaiwahine, nō Ngāti Kahungunu a Lewis, ā, he tangata tautōhito ki ngā mahi tautoko tūrora. I mahi ia mō ADNET hei kaitautoko mō Te Matau-a-Māui, tae noa ki tana wehenga atu ki tētahi tūranga kaiwhakahaere i te DHB o tōna rohe i te tau 2003. E ai ki a Stacy, "Kua hoki mai ki ngā mahi tautoko me ōna wheako ātaahua o ngā marama tekau mā waru ka hipa ake nei, engari he rite tonu te kaingākau me te hikaka o tēnei tangata mai rā anō."

Ko Lewis Rātapu

Ko te Wāhi ki te Toihau ki te Tāpae Kōrero

I raro i te Ture HDC, ko tētahi wāhi o te tūnga o te Toihau he whakatairanga, he tiaki hoki i ngā whāinga tika o te hunga whakauru ki ngā ratonga hauora, me ngā ratonga mō te hunga hauā. Ko tētahi o ana mahi he pānui ki te iwi whānui ētahi whakapuaki e pā ana ki tētahi take, ahakoa he aha, e pā ana ki ngā whāinga tika o te hunga whakauru ki ngā ratonga hauora, me ngā ratonga mō te hunga hauā. Ko ēnei whakapuaki āna mō ngā pukapuka kaupapa here me ngā ture e whakaarotia ana e pā ana ki ngā ratonga hauora me te hunga hauā tētahi wāhi nui o tāna whakatutuki i te rārangi mahi mō tana tūranga. I te tau 2004 ka tūtohutia e te Toihau te huhua o ngā pukapuka kaupapa here me ētahi ture hou hei whakapuaki kōrero māna. Ko ētahi o ana whakatakotoranga i ēnei marama tata i pā ki :

- ngā *Proposed Guidelines for Preimplantation Genetic Diagnosis in New Zealand* nā te National Ethics Committee on Assisted Human Reproduction
- te *Second National Mental Health and Addiction Plan 2005-2015*, nā te Manatū Hauora
- te *Code of Conduct for Social Workers*, mahinga tuatahi, a te Social Workers Registration Board
- te *Statement on Complementary and Alternative Medicine*, he tuinga tuatahi kua whakatikaina, nā te Medical Council of New Zealand
- te *Residential Services for People with Dementia Audit Workbook*, nā Paerewa Aotearoa
- te pūrongo e mōhiohia nei ko te *Inquiry into Accessible Public Land Transport*, nā te Kāhui Tika Tangata.

Ko ngā tino whakatakotoranga kaupapa here ka whakaputaina i te pae tukutuku o te HDC.

Kei te whakamaiaoha mātou ki ngā kōrero urupare mai mō ngā Pānui HDC. Tēnā tukua mai ō kōrero mō ngā momo pārongo e whai hua ai ki a koe, ki a Elizabeth Finn, Kaiwhakahaere Mātāuranga, ki pānui@hdc.org.nz. Ka wātea hoki ngā pānui HDC i te pae tukutuku www.hdc.org.nz.